

Om forskning på medier og makt i Norge og Norden¹

TØRE SLAATTA

I Norge er det en klar tendens til at man med ca. 20 års mellomrom får en folkeavstemning som ender med flertall mot EU-medlemskap, en borgerlig koalisjonsregjering og en forskergruppe som skal studere maktforholdene i landet. Den nye maktutredningen i Norge, eller som den formelt sett heter; *Makt- og demokratutredningen* (heretter forkortet MDU), ble oppnevnt av Stortinget høsten 1997, og politikernes bekymringer omkring partipolitikkenes rolle og det parlamentariske systemets makt og posisjon i samfunnet er en viktig bakgrunn for forskningsinitiativet. Politikere og byråkrater har lenge fornemmet at økende globalisering og informasjonsteknologisk endring skaper nye betingelser for demokrati og styring innenfor den Tidligere Så Stabile og Urokkelige, Norske og Nasjonale Stat. Og enda mer enn for 20 år siden snakkes det i politiske kretser om Medienes og Kommunikasjonens Økte Makt. Dette essay forteller litt om hvordan det er tenkt å forske på medienes makt innenfor den nye maktutredningens forskningsprogram. Linjer trekkes til den forrige norske og den svenske maktutredningen. Mot slutten gis også et lite glimt av den nylig igangsatte maktutredning i Danmark.

Den nye maktutredningen: Mediene i mandat og rammeplan

I mandatet for *Makt- og demokratiutredningen* (Stortingsvedtak av 11.12.1997, Budsjett-innst S nr 2 (1997-98)) heter det at hovedtemaet skal være vilkårene for det norske folkestyret og endringene i disse (Østerud et al. 1999). De fem oppnevnte for-

skerne er pålagt å undersøke hvordan den enkeltes muligheter for innflytelse og medvirkning i organisasjons- og samfunnslivet påvirkes, hvordan det politiske system og styringsorganene blir påvirket, og hva som preger forholdet mellom enkeltmenneskers medvirkning og de sentrale styringsorganene.²

I premissene for mandatet nevnes en rekke "utfordringer" eller tema som det bør tas hensyn til, men stiller ellers forskergruppen fritt mht å studere "andre faktorer" og til å "foreta en nærmere tolkning av mandatet for å supplere, avgrense eller utforme mer håndterbare problemstillinger". Mandatet nevner ordet "medier" i forbindelse med utfordringer innenfor "den offentlige meningsdannelse". Her heter det at

Den offentlige meningsdannelse er av stor betydning for det representative demokratiets virkemåte. Mange aktører og opinions- og meningsdannere er med på å forme den offentlige dagsordenen, mobilisere holdninger, definere problemforståelser og virkelighetsoppfatninger. I tillegg har kampanjer, protestaksjoner, lobbyvirksomhet, nye organisasjonsmønstre mv fått økt betydning. En særlig viktig aktør er massemediene. Det er også utviklet nye medier med økende utbredelse. Dessuten har eierforholdene med tilhørende økonomiske interesser endret seg, trolig også normene og motivene som styrer aktørene i mediebransjen.

I den såkalte "rammeplan" (1999: 134), som er forfattet kollektivt av de oppnevnte forskerne i MDUs ledelse, gir forskerne sin tolkning til kjenne. Innledningsvis fremheves to samfunnsprosesser som særlige fokuseringspunkter: På den ene side, globaliseringens utfordring og de problemene som nasjonalstaten og dens demokratiske institusjoner stilles

Maktutredningen, Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo, Pb 1093, Blindern, NO-0317 Oslo, tore.slaatta@media.uio.no

overfor som styringsenhet og kulturelt fellesskap. På den annen side, differensieringens oppsplittende, men også potensielt mobiliserende kraft for koordinering og reorganisering, av den sosiale organiseringens systemer og delsystemer.

Rammeplanen inndeler forøvrig MDUs problemfelt i 4 ulike "sfærer", og det er relativt problematisk å stikke ut mediefaglige problemstillinger innenfor rammeplanens begrepskart. Sfærene svarer stort sett til tradisjonelle inndelinger av samfunnet, i henholdsvis stat, marked og det sivile samfunn. Men sistnevnte kategori er delt i to, med på den ene side "det offentlige rom" og på den annen, "fellesskapsarenaer og nærmiljø". Mediefeltet synes i utgangspunktet å være spesielt knyttet til sfæren "det offentlige rom". Dette tjener til å fremheve sider av mediefeltet som angår demokrati og folkestyre. Rammeplanen nevner særlig medier og kommunikasjon som "betingelser for kollektiv handling" og "betingelser for tillit mellom befolkning og offentlige institusjoner som demokratiet er avhengig av". I dette perspektivet problematiseres sosiodemografiske og geografisk/administrative fordelinger av makt og avmakt (s. 137). Mediene nevnes ikke direkte andre steder, og i et medieperspektiv kan det se ut som om det skapes en for sterk forbindelse mellom mediene og "det offentlige rom" som vil utelukke viktige sider av mediens kulturelle og symbolmedierende funksjon i de andre sfærene. For mediens kulturelle og politiske makt befinner seg i *alle* rammeplanens sfærer; som del av og deltaker i politiske prosesser i det "institusjonelle politiske system", som en sosialiserende og kulturell faktor i sfæren for "familie og nærmiljø" og som betingelse og virkelighetskonstituerende ramme rundt "produksjon og marked". Kanskje det aller viktigste derfor er å begripe hvordan mediene forbinder de ulike sfærene med hverandre.

Rammeprogrammet angir forøvrig få preferanser i forhold til valg av teori eller definisjoner av maktbegrepet. I et eget avsnitt diskuteres "maktens dimensjoner", hvor vektlegging heller enn utelukkelse av ulike perspektiver signaliseres. I utgangspunktet er det derfor rom for det meste. Men, i den praktiske utformingen av forskningsstrategier vil flere forhold legge føringer på forskningsaktiviteten. Først og fremst vil det relativt beskjedne budsjettet og den stramme tidsplanen en sterk føring tvinge frem klarere avgrensninger og prioriteringer underveis. For det andre vil den vitenskapelige orientering og arbeidsfordeling som er nedfelt i den etablerte forskergruppens kompetanseområder og interessefelt skape klarere prioriteringer over tid.³ For det tredje vil utformingen av forskningsstrategier av-

henge av de miljøer og forskere som engasjeres utenfor den sentrale forskergruppen. For det fjerde vil den relativt korte tiden som står til rådighet, og den publiseringsform som legges til grunn for en forskningsutredning sette klare rammer for hva som er mulig og ønskelig.

I motsetning til den forrige maktutredning er forskningsprosjektet denne gang ett av mange, store forskningsprogrammer i Norge. Dette muliggjør og fordrer samarbeid og koordinering av eksisterende forskning. Forholdet til den forrige maktutredningen spiller også inn: Det kan argumenteres for at det vil være hensiktsmessig å forfølge tidligere forskningsstrategier og fokus. Likeledes vil man kunne skjele til den svenske maktutredningen og sammenligne opplegget med den samtidige danske maktutredning, som såvidt er igang. La oss først se litt på linjene i forskningen rundt mediens makt fra den forrige maktutredningen i Norge.

Linjene fra forrige gang

I den forrige maktutredningens mandat var mediens makt i Norge et uttalt, prioritert tema. Den gang ble det identifisert 3 hovedproblemstillinger: For det første måtte *begrepet* makt avklares nærmere. For det andre skulle utredningen klarlegge *årsaker* til makt. Til sist skulle utredningen se på *følger eller resultater* av maktforholdene. I tillegg til disse generelle problemene ble det angitt fem *former for maktutøvelse* som skulle studeres nærmere i empiriske analyser. Massemediens makt ble nevnt som det fjerde i rekken, etter "de økonomiske maktgrupperinger", "organisasjoner i arbeids- og næringsliv" og "det administrative apparatets makt"; men før "de internasjonale selskapers makt". Om massemediens makt het det i mandatet:

Gjennom mulighetene til å påvirke opinionens verdinormering og meninger, utøver massemediene, særlig radio, fjernsyn og aviser, en betydelig makt. Gjennom mediaforskningen er det til nå utført en del undersøkelser om dette. I denne utredningen bør en konsentrere seg om å klarlegge hvilke personer og organer som står for denne maktutøvelsen.

Formuleringen tydet på at man var spesielt ute etter å avklare årsaker til "bias", eller "venstre/høyre-vridning" som det tradisjonelt het i avisdebattene. Partipressens oppløsning falt sammen med radikale strømninger blant intellektuelle og journalister og mange nært mistanke om at mediene ble brukt i ideologisk øyemed. Mediens makt besto i å være kanaler for politisk innflytelse, og ved å finne hvem aktørene i mediene var, mente man å kunne definere hvilken makt mediene hadde og hvem som

hadde den (se f.eks. Berg 1978). Mandatet påla ikke forskerne å studere konsekvenser av mediens makt. Det sentrale spørsmålet var hvem og hvilke organer som utøvet mediemakten. Spørsmålet om fagorganisering og medbestemmelsesrett i mediebedrifter sto sentralt. De mediefaglige forskningsoppgavene ble ivaretatt på to måter.

Meninger og makt

For det første ble spørsmål om mediebruk og mediekontakt lagt inn utformingen av Maktutredningens store spørreundersøkelser. Undersøkelsene ble strategisk utformet i tråd med Stein Rokkans begreper og modeller hvor mediene ble definert som en egen "kanal" som kunne forsterke, forvrengte og fortrenge både den numeriske og korporative kanal (Rokkan 1987). I kanalspektivet vektla man på den ene siden massemediens evne og mulighet til å være folks informasjonsgrunnlag i forhold til å "velge og preferere", og på den annen side mediens evne og mulighet til å påvirke den politiske dagsorden og å legge premisser for politiske beslutninger.⁴ Data ble koblet fra ulike deler av spørreundersøkelsen og analysert og presentert i boken *Meninger og makt* (Olsen 1980). Denne boken var ikke planlagt som del av medieforskningen, og kom overraskende på medieforskerne i Oslo.⁵ I den omfattende empiriske analysen viste Olsen og Sætren at mediatferd varierte med nærhet til offentlige beslutningsprosesser, sosial bakgrunn, holdninger og oppfatninger hos den enkelte. De konkluderte derfor at mediene først og fremst var et bindeledd mellom ulike eliter, snarere enn mellom elite og allmuen.

NOU 1982: 30 Rapporten om massemedier

For det andre ble en medieforskergruppe nedsatt under ledelse av Svennik Høyen. Det normative utgangspunkt lå i diskusjonen omkring forholdet mellom "den parlamentariske pressetradisjon" og den "liberale presseideologi", krystallisert i synet på pressens uavhengige rolle som "den fjerde statsmakt". Maktutredningens medieforskere i Oslo var barn av den politiske sosiologien og sto for et demokratisk, pluralistisk syn. De var empirisk orientert og mediene ble først og fremst definert som en kanal for politisk innflytelse, ved siden av valg- og organisasjonskanalen. Da rapporten om mediens makt endelig forelå var Maktutredningen formelt avsluttet og avrapportert. Medierapporten ble derfor en egen NOU (NOU 1982:30), ingen bok i Maktutredningens serie.⁶

I det innledende teorigapittel ble ulike modeller om medier og samfunn kommentert og sider av mediens makt behandlet. Deretter tok Anita Werner for seg "mediens innflytelse på publikum" sammen med Kjell Olav Mathiesen. I del 3 så Svennik Høyen på det historiske forholdet mellom parti og presse og på mediens makt i forhold til politiske beslutninger, mens Helge Østby skrev om kringkastingsmediene og utfordringene i kringkastingspolitikken i del 4. I del 5 tok han også for seg de mer "perifere" mediene, definert som boken, ukebladet, fagpressen og filmen. Et lite kapittel mot slutten ble viet "nye medier" som den gang betydde nye måter å distribuere fjernsynsbilder på; gjennom satellitt, video, tekstfjernsyn og kabelfjernsyn. Del 6 oppsummerte om mediens makt.

I forbindelse med produksjonen og presentasjonen av det politiske nyhetsbildet ble dermed journalistenes uavhengighet, deres *autonomi*, satt i fokus. Journalister kunne nok ha makt, men i de historiske og case-orienterte analysene kom først og fremst begrensningene i de økonomiske, politiske og redaksjonelle rammebetingelsene frem. I forbindelse med mediens "makt over publikum" var det som mulige informasjonsformidlere til ulike sosiale grupper at mediene ble problematisert. Her var et sosialt og individuelt ressursperspektiv sentralt, bl.a. i diskusjoner omkring tilgjengelighet, interesse, forståelse og tillit. Skillet mellom "beslutningstakere og andre" ble særlig diskutert, men datagrunnlaget var for spinkelt til å trekke entydige konklusjoner.

De empiriske observasjonene som understøttet de ulike argumentene var mange. Av de undersøkelsene som forskergruppen selv gjennomførte var intervjuundersøkelsen av journalister viktig. Tidsreisedata forelå ikke, så studier av endring over tid kunne ikke gjøres. Men sammenligninger med andre utvalg, f.eks. informasjonskilder i næringslivet (Kjos 1975) og publikum generelt (Sundt Mortensen 1978) var til en viss grad mulig, når det gjaldt oppfatninger om mediens oppgaver, syn på ulike påstander, o.l. Helge Østbye skilte ut dataene for programmedarbeidere i NRK og gjorde inngående dokumentstudier av de institusjonelle rammene for kringkastingsvirksomheten. Kvantitative innholdsanalyser ble foretatt både på fjernsynsnyheter og avisnyheter med tanke på fordelinger av ulike stofftyper (innenriks vs. utenriks, lokal vs. nasjonal vinkling). Men kvalitative innholdsanalyser ble ikke benyttet, og det var først og fremst nyhetsgenren som ble inngående kodet og analysert. Ellers ble rekke statistiske kilder sammenstillt både for å fremskaffe data om mediebruk og mediens makt over publikum og for analyser av "mediens økonomi".

Overalt i analysen ble det henvist til mindre delstudier i Norge eller internasjonale forskningsresultater som antyder ulike perspektiver og effekter av mediernes makt i Norge. I tillegg hadde Gudmund Hernes gjort personlige intervjuer med stortingsrepresentanter hvor mediene var blitt drøftet. Men disse dataene ble i første omgang ikke benyttet av forskergruppen. Muligheten for sammenligning og kobling av disse kvantitative og kvalitative data sto dermed foreløpig uutnyttet.

En tredjedel av utredningen baserte seg på Svennik Høyers arbeider på partipressens historiske utvikling. Her ble endringer i de økonomiske og politiske rammebetingelsene drøftet som årsaker til avismarkedets strukturering. Et normativt grunnperspektiv var til stede, ved at avismarkedets avvik eller sammenfall med velgermarkedet ble sett som et mål for pressens politiske rolle. Gjennom survey data ble studiene av distribusjon og opplag koblet til analyser av hvordan politiske preferanser og politisk motivasjon innvirket på avisforbruk. Høyer la vekt på å studere partipressens politiske økonomi og hadde særlig gode data for perioden frem til 1940. Flere tilleggskapitler styrket imidlertid den mer samtidsorienterte analysen. Først en case-studie av samspillet mellom pressens organisasjoner og de politiske partiene i debatten og beslutningen om tildeling av offentlig pressestøtte. Deretter en analyse av nyhetsproduksjonens rutinemessige organisering og journalistenes syn og oppfatninger av sitt eget arbeid. Til slutt en analyse av mediernes forhold til lokalpolitikken og de lokale omgivelser, og en diskusjon av mediernes kildebruk og åpenhet overfor ulike sosiale grupper. Et komplekst og sammensatt syn på mediernes mangfoldige makt og avmakt ble dermed synlig.

Hernes og medievridding

Men som en tredje tilnærming hadde Gudmund Hernes sine egne meninger om hvordan mediernes makt skulle studeres. Hernes hadde i 1978 publisert en artikkel om "medievridding" som på mange måter omfortolket det opprinnelige mandatet for medieforskningen. Og som sluttrapporten og debatten i ettertid tydet på, var ikke Hernes ubetinget fornøyd med hvordan hans egne forskningsprioriteringer ble ivarettatt.

Maktutredningens sentrale sluttrapport måtte skrives uten at mediedelen var ferdig. I sluttrapportens innledning ble det sagt om mediernes makt at det er "...nokså tilfeldig hva en veit med sikkerhet. Men en veit litt om hvem som slipper til" (NOU 1982:3, s.10). Det ble referert til Johan P. Olsens analyse av

hvem som bruker media som politisk kanal, men først og fremst ble det mangelfulle ved Maktutredningens medieforskning understreket. I et punkt gjenfinner man Hernes' oppfatning av "medievridding":

Et fjerde spørsmålskompleks går på hele forholdet med styringen av Norge og den rolle massemediene spiller for måten det skjer på. Det at massemediene er blitt mer pågående har den virkningen at folk får vite mer om samfunnet enn det de styrende ønsker. Dette kan styrke demokratiet. Men det gjør samfunnet vanskeligere å styre, og det stiller enda større krav til dem som deltar i styringen. Det at massemediene er så aktive og pågående, kan f.eks. gjøre at politikerne "forbrukes" raskere enn tidligere, at det blir mindre tillokkende å søke politiske verv, og at en dermed ikke tiltrekker seg de dyktigste. (NOU 1982: 3, s.10).

Og et viktig signal ble gitt på slutten av innledningen hvor det med klare ord ble sagt at mediene ikke var tilstrekkelig studert. En slik selvkritikk ble ikke lansert i forhold til de øvrige feltene og det kan være verdt å gjengi dette i helhet:

Kapitlet om massemedienes makt gir ikke de endelige svar på disse spørsmål. Alt for mye forskning gjenstår innenfor dette feltet. Men det gis en del svar, og det stilles en del nye spørsmål. Massemediene er en sentral institusjon dersom en skal forstå styringen og maktutøvelsen i samfunnet (NOU 1982: 3, s.10).

Det kan synes som om Hernes her ga seg selv et mandat til å gå videre som medieforsker. Mye var ennå ugjort og medieforskernes rapport var ikke mer enn trykket før debatten om mediernes makt blusset opp i tidsskrifter og bøker.

Debatten utover 80-tallet

Denne debatten om mediernes makt, som klart er den mest interessante fagdebatt innenfor mediefeltet på 80-tallet, ble til en debatt om mediefagets vitenskapsteoretiske fundament, om epistemologiske og metodologiske spørsmål, om forskningsstrategier og faglige prioriteringer i utviklingen av medieforskning i Norge. Fra opprinnelig å være knyttet til den empirisk orienterte, politiske sosiologien i Norge, ble studiet av mediernes makt etterhvert et felt hvor fortolkning heller enn forklaring, og en klarere hermeneutisk og kulturell tilnærming fikk sine

sterke talsmenn. Hernes fortsatte å være en sentral bidragsyter og debattant. Og som vi skal se, er det rundt linjene i hans forfatterskap at en hermeneutisk og kulturell tilnærming til mediene utvikler seg.

Det vil for mange kanskje virke paradoksalt at Hernes, som ble sterkt kritisert for å bygge sine analyser på snevre, rasjonell-aktør modeller og mikroøkonomiske teorier, her ses som en katalysator for den hermeneutisk dreiningen i medieforskningen. Den videre gjennomgang av mediemakt-debatten vil imidlertid vise at Hernes' rolle i norsk og nordisk medieforskning sammenfaller med Lars Mjøsets brede analyse av Maktutredningens og Hernes' rolle i norsk samfunnsvitenskap for øvrig (Mjøset 1992). Mjøset argumenterer bl.a. for at byttemakt-teorien aldri kom til å prege den empiriske maktforskningen, og at kritikken i etterkant derfor skjøt over mål. Gjennom sin forskningspraksis i maktutredningens var Hernes sin egen skarpe kritiker og mer opptatt av å forene institusjonelle og mikroøkonomiske modeller enn hans motstandere var villig til å se. I den etterfølgende debatt om mediens makt kan Hernes' rolle ses som en bekreftelse på at hans forskningspraksis var mer basert på en hermeneutisk, institusjonell tilnærming enn på et rendyrket mikroøkonomisk, rasjonell aktør perspektiv. Og med større hell enn Mjøset synes å være klar over i sin fremstilling, var det i mediefeltet at Hernes forsøkte å forene de to perspektivene innenfor et empirisk forskningsprosjekt.

Medievridding og mediedramaturgi

Hernes gjentok sine argumenter om medievridding i artikler utover 80-tallet (Hernes 1984a og 1984b). Her utdypet han synet på hvordan kampen om oppmerksomhet kunne føre til at mediene, gjennom dagsorden-funksjonen, skapte "ad hoc-isme" i politikken. Politikere som ville fange medias oppmerksomhet ble tvunget til å bruke deres egen teknikker, men risikerte å fremstå som døgnfluer og brannslukkere heller enn seriøse politikere. Samtidig kunne medieflommen av budskap skape flere og større informasjonskløfter. Mer enn noe annet ble media en produsent av støy i den politiske hverdagen, men Hernes gikk ikke så langt som til å bruke perverterings-begrepet, som var viktig for hans andre deler av hans analyser og teorier på denne tiden. Byttemakt-modellen ble heller ikke eksplisitt drøftet, men relasjonen mellom mediefolk og politikere ble langt på vei forstått gjennom strategiske spillmodeller og metaforer. Artikkelen foreslo derimot at medieforskning måtte basere seg mer på bruk av innholdsanalyser og studier av medievriddingens

genrer og retoriske former og i mindre grad fokusere på aktørers oppfatninger, intensjoner og handlinger.

Som et nytt analyseredskap i denne type medieforskningen lanserte Hernes etterhvert begrepet om "mediedramaturgi".⁷ Begrepet skulle referere til hvordan saker i media tenderte til å løpe over tid; de var ikke isolerte enkeltsaker, men føljetonger eller serier, som hadde forbindelser til "arketypiske, dramatiske forløp, dramastrukturer som antar stadig nye forkledninger" (Hernes 1984a og 1984b). Det var det arketypiske som gjorde disse fortellergrepe- ne velegnet i kampen om publikums oppmerksomhet. I dramaturgiens arketyper kunne man identifisere en (mer eller mindre skjult) forklaring på historiens gang. Hovedhypotesen var at mediene brukte et relativt begrenset sett med slike arketyper, og at de ofte baserte seg på en klassisk, tre-akters dramatisk struktur. Mot slutten av artikkelen ble eksempler på mediedramaturgien hentet fra forsider på *Dagbladet* og *VG*. Og en "liv og lære"-typologi plasserte ulike aktørers risiko for å bli utsatt for mediens moralske indignasjon.

Drivkraften bak både medievriddings- og mediedramaturgi-begrepet var fortsatt i Hernes' utforming "kampen om oppmerksomheten i mediasamfunnet". Mediene endret sine dramaturgiske strategier for å fange og holde på leserens oppmerksomhet. Dette skapte i neste omgang medieeffekter på institusjonelt nivå, gjennom 1) dagsordenfunktjonen; 2) profesjonalisering av kildene og 3) endringer for politikernes arbeidsmåter (tidshorisonter og rasjonalitet). Det generelle forskningsspørsmålet ble formulert som et før/etter problem: Var mediens deltakelse og innflytelse i dag større enn tidligere? Svaret syntes på ett nivå å være gitt, i og med at kampen om oppmerksomheten i følge Hernes hadde tiltatt. Men på et annet nivå måtte makten til det enkelte medium i den enkelte situasjon studeres spesielt. Hernes' resonnement kunne f.eks. forenes med en teori om at det enkelte mediets makt i mange situasjoner var liten. Som vi snart skal se førte dette til at mange følte at spørsmålene om mediens og journalistenes makt fortsatt var ubesvart.

Mediene som arena: kildenes makt og legitimitets kampene

Og først kom kritikken mot medievriddingens teoretiske og analytiske fokus. Per Olav Reinton hevdet i en artikkel at teorien om medievridding satte problemet fullstendig på hodet (Reinton 1984): Makten lå ikke hos mediene, men hos kildene. Og det var deres makt som ble virkningsfull gjennom journalistenes avhengighet og underdanighet. Dersom Makt-

utredningen i flg. Reinton heller hadde hatt studier av journalistene som "...inneklemt mellom kildene og publikum", ville de fått frem at journalisten ofte måtte slåss mer for seg og sine kilder, enn for folks oppmerksomhet. Hos Reinton var kildenes makt det egentlige ondet, og bare såvidt et *nødvendig* onde i journalistenes informasjonsjakt.

Dette innlegget hadde preg av å være ny-marxistisk kritikk, noe som fikk Hans Skjervheim på banen i mediedebatten (Skjervheim 1985). I tråd med klassisk, liberal demokratisk tenking påpekte Skjervheim at ikke all makt var tyrannisk, slik Reinton syntes å hevde. Og enhver samhandling med maktens representanter ville ikke gjøre journalisten til trell. Frigjøring fra kildene, slik Reinton foreslo, kunne like gjerne ende i mobbejournalistikk og pressetyranni, som i en kritisk offentlighet, mente Skjervheim. Men Skjervheim var også kritisk til mediedramaturgi-begrepet til Hernes, som han for sin del foretrakk å kalle "mediadill". I tråd med Habermas ideer om offentlighetens forfall mente Skjervheim at mediedramaturgiens form "gjer det offentlige livet mindre gjennomiktig".

Skjervheims diskusjon omkring legitimitet og mediens makt ble tatt opp av to unge medieforskere i Bergen. Med Martin Eide og Terje Rasmussen ble arena-begrepet for første gang lansert i en mediefaglig debatt, i en artikkel i et nummer av *Nytt Norsk Tidsskrift* (Eide og Rasmussen 1985). Mens Skjervheim hadde lansert en normativ kritikk av det underliggende, "venstristiske" maktbegrepet hos Reinton, forsøkte Eide og Rasmussen her heller å angripe den utbredte misforståelsen de mente å se hos alle debattantene om at journalister og media formidlet "fra virkeligheten". I følge forfatterne hadde medieforskningen så langt viet for lite oppmerksomhet til

... den tolkningsprosess som ligger til grunn for presentasjonen av nyheter fra forskjellige virkelighetssegmenter. I stedet for å se nøyer på nyheters innhold og presentasjonsform, har det vært en tendens til at nyhetene har blitt betraktet som greie uttrykk for sider ved den objektive virkelighet. Et av de hvite feltene på kartet over norsk medieforskning kan kalles "massemediens virkelighetsproduksjon". (Eide og Rasmussen 1985: 37)

Kritikken fremkom på bakgrunn av vitenskapsteoretiske og metodologiske argumenter inspirert av nye retninger i internasjonal nyhets sosiologi.⁸ I artikkelen presenterte forfatterne det "institusjonelle perspektivet" som medieforskerens nye analyseskap. I dette perspektivet mente de å kunne forene

motsetningene mellom de øvrige debattantene. Hos Eide og Rasmussen var kildenes tyranni og medievri to sider av samme sak. Den politiske offentlighet ble sett som en "kampsoner for legitimitet hvor medieoppmerksomhet blir en viktig del av kampen som føres" (1985: 38) (Eide 1984). Eide og Rasmussen fjernet seg fra kanal-begrepet og koblet offentlighets- og legitimitetsproblematikken tydeligere til arena-begrepet. Linjen ble trukket til Habermas offentlighetsbegrep, men omfortolket gjennom en beskrivelse av mediene som "...en arena der avgjørelser om innpass på eller utestenging fra denne dagsorden legitimeres" (Eide og Rasmussen 1985: 39). Samtidig klang nye, og ennå – for brorparten av norske samfunnsvitere – fremmede begreper i teksten:

Massemedia kan ses som en legitimitets kampsoner, som en arena der rivaliserende aktører – det være seg institusjonelle eller pressgrupper – kjemper om troverdighet. Samtidig har mediene selv et legitimitetsbehov, og et hovedpunkt i vår drøfting av mediemakt er det følgende: mellom medier og kilder foregår en kontinuerlig legitimitetsstrøm – en refleksiv legitimeringsprosess. (Eide og Rasmussen 1985: 41)

I stedet for mediedramaturgi-begrepet foreslo forfatterne begrepet "medierammer" som viste til "...prinsipper for tolkning og presentasjon som brukes for å organisere hendelser og handlinger på en rutinemessig, attraktiv og sammenhengende måte". Begrepet var hentet fra Todd Gitlin og Guy Tuchmans arbeider, som igjen var inspirert av Erving Goffmans "frame"-begrep (Gitlin 1980) (Tuchman 1978) (Goffman 1974). Artikkelen viste spennende takter mht. å omdefinere og omformulere mediemakt-debatten på bakgrunn av en ny vitenskapsteoretisk posisjon som antydte flere metodologiske implikasjoner mht. studiet av mediens makt.

I ettertid er det kanskje lett å kritisere Maktutrednings sentrale medieforskere for å ha utelatt Habermas' bok om den borgerlige offentlighet (Habermas 1972). Boken, som senere ble en av mediefagets klassikere, ble ikke referert til i det hele tatt, til tross for at en norsk oversettelse forelå allerede i 1972. Av mange ble Habermas først og fremst sett som en ny-marxistisk positivismekritiker (Høyer 1995:5). For forskerne i Maktutredningen foregikk det på 70- og 80-tallet en mer eller mindre uttalt bekjempelse av marxismen og Habermas ble av mange forbundet med "RUC og alt det kvasimarxistiske..."⁹ Og filosofen Hans Skjervheim, som var den fremste fortolker av Habermas' teorier i

norsk samfunnsvitenskap på denne tiden, var påtakelig taus i forhold til den pågående medieforskning.

Først i etterkant av maktutredningen ble Skjervheim oppmerksom på at medieforskningen i Norge tok fatt uten å ha forankringspunkter i den filosofiske argumentasjonsfilosofi han selv representerte. Men Skjervheims mediefaglig kritikk ble ikke formulert som en polemikk mot Maktutredningens mediemakt-perspektiver, men som en kritikk mot Arne Martin Klausen og Hans Fredrik Dahl i debatten rundt *Dagbladets* overgang til tabloidformat (Skjervheim 1985 og 1986). Debatten ble etterhvert til et ordskifte om journalistisk kvalitet. I følge Skjervheim fremviste *Dagbladets* tabloidisering et eksempel på det intellektuelle forfall han lenge hadde mistenkt "radikalismen" å representere. Skjervheim hevdet at boken til Arne Martin Klausen (Klausen 1986) ufarliggjorde de journalistiske konsekvensene av tabloidiseringen, mens Hans Fredrik Dahl ble sett som en moderne Giorgias i forsøket på å legitimerte den nye journalistikken (Dahl 1986a og 1986b). I fotnote 10 kom imidlertid Skjervheim med en generell kritikk av mediefagets forglemmelse av Habermas' kommunikasjonsteorier:

Ein moderne kommunikasjonsteori som legg til grunn skiljet mellom instrumentell og kommunikativ handling, finn ein i Jürgen Habermas, *Theorie des kommunikativen Handelns* (1981). Eg finn det absurd når dei som steller med mediefag ved universiteta, ynskjer å sjå bort frå kommunikasjonsteoriar av denne typen. Dette er eit nytt fagområde der folk ennå ikkje er på høgde, og det kan forsterka raseringa av den offentlege sfæren i Norge. (1986: 20).

Men Habermas ble lest, kanskje særlig blant yngre forskere og studenter innenfor sosiologi og litteraturvitenskap i Oslo og Bergen. Men ellers var offentlighetsteorien i mange miljøer fortsatt en omstridt teori. Og sett under ett, var det lite norsk samfunnsvitenskap generelt og medieforskning spesielt, kom til å vinne på å ha tilgang til en norsk oversettelse av Habermas originaltekst – 25 år før den forelå på engelsk.

Det individual-dramatiske paradigme

Fraværet av et fortolkende, hermeneutisk eller kulturelt perspektiv i Maktutredningens opprinnelige publikasjoner ble enda sterkere imøtegått i Thomas Mathiesens bok *Makt og medier* (Mathiesen 1986).

Boken inneholdt den første store litteraturteoretiske gjennomgang av internasjonal mediesosiologi på norsk og serverte på denne bakgrunn en vel-formulert kritikk av maktutredningens forsknings-prioriteringer. Boken anvendte hva den kalte en overordnet, institusjonell analysemodell og tok for seg makten "bak, rundt, i og fra mediene". Maktutredningens aktørmakt-modeller ga i følge Mathiesen et alt for begrenset perspektiv og han argumenterte for å utvide maktperspektivet til også å omfatte struktur- og prosessmakt. Med utgangspunkt i Foucaults teorier fremhevet Mathiesen mediens "betegnende makt", som viste til den makten mediene hadde gjennom språklige konstitueringen av publikums sosiale virkelighet. I sitt forhold til publikum fikk dermed mediene makt til å etablere og utbre hegemoniske former for språklig konstituering av virkeligheten.). Mathiesens teoretiske posisjon var knyttet til cultural studies-skolens reformuleringen av Gramscis begrep om hegemonisk dominans som en kulturell form for undertrykking. Mathiesens empiriske forskningsagenda var rettet mot å studere mediens fremstilling av sosiale avvik og kriminalitet og lå både teoretisk og empirisk tett opp til Stuart Halls arbeider fra 80-tallet (f.eks. i Hall et al. 1978).

I følge Mathiesen var Hernes' ulike former for medievridning interessante eksempler på hvordan mediene utøvet makt ved å skape og vedlikeholde "det mytiske" i samfunnet. Men i hans analyse var det i det "individual-dramatiske paradigme" at mediens makt særlig kom til uttrykk. Hovedkomponentene i dette paradigmet var en vektlegging av "...det individuelle, skjebneaktige, enkeltstående, dramatiske og særskilt avvikende" (Mathiesen 1986: 203-238). Mathiesens begrep om paradigmer hadde en klarere kritisk forankring enn Hernes og Eides begreper om vridning, dramaturgi og rammer. Med sitt overskridende grep forsøkte samtidig Mathiesen å inkorporere Hernes' dramaturgi-begrep i sitt eget. Og Mathisen var opptatt av å vise at mediearenaen var "gjennomstyret av makt", og ikke bare forankret i aktører eller strukturer.

Selv om Mathiesen dermed var kritisk til maktutredningens medieforskning og Hernes' bytte-teoretiske perspektiver ble hans bidrag fanget opp og gitt rosende omtale av Eide og Hernes i boken *Død og Pine* (1987). Og det var Mathiesens institusjonelle tilnærming til studiet av mediens makt som i Eide og Hernes fortolkning ble forsøkt fulgt opp i den svenske maktutredningen (Peterson og Carlberg 1990).

Mediene som arena og aktør: Død og pine!

Med *Død og Pine* synes maktdebattens periode i norsk medieforskning å gå mot sin avslutning. *Død og Pine* ble til som en forlengelse av et utredningsarbeid for Helse og Sosialdepartementet, og deler av boken ble publisert som vedlegg til den offentlige utredningen (NOU 1987: 23). Men forfatterne syntes de hadde mye stoff og benyttet anledningen til å oppsummere debatten om mediemakt siden Maktutredningens avslutning. Hos Eide og Hernes ble nå "...helse et nøkkelfelt for en dypere forståelse av (...) mediemakt" og en "idealtipe" for forholdet mellom politikk og medier med stor generaliserbarhet:

Det som gjelder for mediens helsestoff, gjelder også for andre stoffområder eller institusjonelle kontekster ... Mediemaktens ansikter – hvordan makt utøves og utspilles mellom medier, politikere og interessegrupper – speiles ekstra tydelig her. (1987: 33)

For Hernes var dette en anledning til å belegge empirisk de tidligere hypotesene om medievridning og mediedramaturgi. For Eide ble det også en anledning til å utvikle en mer helhetlig syntese av bytteteoretiske og nyhets sosiologiske teorier.¹⁰ De overordnede problemstillingene omkring mediens makt ble formulert innenfor rammene av diskusjonen omkring mediene som kanal vs. mediene som arena. Men i motsetning til det tradisjonelle kanalperspektivet, hvor massemediene *kanaliserte* makt, ble massemediene her sett som en "...arena der ulike aktører kjemper mot hverandre". Politikk ble sett som en strid om "forståelse av verdier" og det var den "politiske definisjonskampen" som måtte studeres.

Gjennom å være arena ble mediet også aktør. Mediet fikk ordstyrer-makt. De ble en "usynlig hånd" som fordelte oppmerksomhet og leverte premisser innenfor "mediedramaturgiens logikk". I medietriangelet ble det statiske bildet av bytterelasjoner mellom en kilde og en journalist endret til et dynamisk samspill mellom flere journalister og flere kilder. Dermed kunne modellen anvendes på flere typer aktører og i flere sosiale sammenhenger. Men fortsatt var modellen basert på matematisk informasjonsteori. Informasjon var et gode som kan byttes og forflyttes. Det var gjennom denne egenskap at informasjon "utløser reaksjoner som er innebygget i situasjonen". I henhold til forfatterne oppsto dynamikken i modellen fordi mediene ga "...innspill i institusjonelle kontekster der ulike typer av aktører må forholde seg strategisk til hverandre". Mediene

utøvde dermed makt gjennom å "...utløse den makt som ligger i institusjonelle kontekster", ble det hevdet, og medietriangelet ble lansert som en kobling av beslutningsteori og institusjonsanalyse (1987: 32).

I andre deler av boken fantes likevel en alternativ vektlegging av institusjonell analyse som et *alternativ* til aktørbasert analyse, og det ble antydnet et alternativt analyseredskap gjennom begrepet "medierammer". Som i den tidligere artikkelen til Eide og Rasmussen ble medieramme-begrepet presentert som et overordnet teoretisk begrep, hvori opptatt begrepene medievridning og mediedramaturgi (1987: 61). Dette perspektivet var imidlertid ikke gjennomført, og i analyser og oppsummeringer var det dramaturgi-begrepet som dominerte. Der ramme-begrepet ble benyttet i analysen var det snarere synonymt med mediedramaturgi og medievri i vektleggingen av profesjonelle normer og arbeidsrutiner (1987: 126,148). Og selv om "ramme-begrepet i utgangspunktet kunne hatt videre, metodologisk anvendelse slik at f.eks. intervjuer av kilder var integrert i analysene, tok boken først og fremst utgangspunkt i innholdsanalyser av nyheter, og ikke av institusjonell analyse av helsepolitikkenes aktører og kilder. Det metodologiske grepet fokuserte på massemediene og offentligheten som institusjon eller arena, og helsepolitikk var bare *en* av mange "institusjonelle kontekster".¹¹ Tilsvarende ble mediens institusjonelle kontekster avgrenset til en analyse av de "nyhetsprofilene" som skulle særkjenne hver av de seks storavisene som inngikk i den empiriske analysen. Mediedramaturgiens metodologiske fokus var derfor begrenset og fortsatt manglet egentlig et institusjonelt perspektiv i de empiriske analysene. Her støttet imidlertid Eide og Hernes seg på andre studier, særlig på Thomas Mathiesens bok. De refererte også til politiske biografier og kjente anekdoter fra stortingsrepresentantenes omgang med journalister. Konsekvensen var at kildene fremsto i analysen hovedsakelig gjennom sine symbolske representanter og sine roller som "lege", "byråkrat", "pårørende", "politiker" og "pasient". Det var disse "aktørene", ikke de eventuelle organisasjoner og individer de representerte som inngikk i analysen.

Til tross for dette representerte boken noe så sjelden som en leseverdige forening av kvantitative og kvalitative metoder i medieforskningen. Den ble mye lest, både av politikere og journalister og representerte således et refleksivt høydepunkt mht. å fremstille en lettfattelig og anvendelig fortolkningsramme av forholdet mellom medier og politikk i vår samtid. Og formuleringene om at mediene var både arena og aktør ble flittig sitert av Olof Petersson og

Ingrid Carlberg i sluttrapporten om mediene i den svenske maktutredningen (Pettersson & Carlberg 1990).

Den svenske maktutredningen

Det teoretiske anslaget i den svenske medieforskningen var et helt annet enn i den norske. I boken *Makten over tanken* (Peterson og Carlberg 1990) ble det fokusert direkte på mediens fortolkende og symbolske makt. Med utgangspunkt i Steven Lukes' ord om "maktens tredje dimensjon" var det den språklige konstituering av virkelighet som ble sett på som mediens viktigste maktform (Lukes 1974). Det var "definisjonsmakten" som ble kommentert i de innledende kapitlene, og med utgangspunkt i et institusjonelt perspektiv, bl.a. med inspirasjon fra Johan P. Olsens organisasjonssosiologiske arbeider, ble mediens rolle i sammenkoblingen av problemer og løsninger studert.

Definisjonsmakt ble nærmere forklart som makt til å innvirke på hvem som fikk aksess til det offentlige ordskiftet, og som makt til å omforme "subjektive" problemer til "objektive". Pettersson argumenterte at ettersom "de store fortellingens tid var forbi", var det ikke lenger opplagt hvilke verdensbilder som skulle få dominere, og forholdet mellom problem og løsning var ikke så enkelt som før. Dermed måtte mediens makt studeres i tråd med "...den pågående interessekampen og striden om makten i samhället" (1990: 15). Gjennom å skape forventninger og oppfatninger av grupperes identiteter og relative posisjoner i samfunnet ble mediens innvirkning på opinionsdannelsen problematisert. Å kunne ha makt til f.eks. å definere perioder med "nedgang" og "kriser" ble nevnt som et viktig styringsmiddel for å påvirke befolkningens forventninger til politisk effektivitet og økonomisk utvikling.

Med referanse til Gramscis begrep ble to "hegemoniske" forestillinger innledningsvis identifisert i det svenske samfunnet: den sosialdemokratiske og den kapitalistiske, som definerte den politiske kultur som "den svenske blandingsideologien" og "konsumptionsdemokratiet". I analysemodellen utgjorde dette en strukturerende, ideologisk fortolkningsramme som mediene befant seg innenfor:

Det moderna massmediesamhället har en logik som både förstärker och förstärks av den konsumtionsdemokratiska ideologin. Personfixeringen, dramatiseringen, underhållningsmomentet och fokuseringen på isolerade händelser understryker bilden av samhällets

maktprosesser som ett skådespel med den enskilde medborgaren som passiv, om än välinformerad, åskådare. (1990: 28)

Opinionspåvirkning kunne dermed i prinsippet ikke begrenses til studier av mediens kilder, kjendiser og eksperter. I et utvidet perspektiv måtte barnepedagoger, lærere, forskere, studiesirkler, politikere, organisasjonsansatte, næringslivets talsmenn og myndigheters oppdragende informasjonsvirksomhet tas med. Over tid var det "kulturen" og dens mange aktører som gjennom sine organisasjoner, institusjoner og virksomhet, ofte støttet av kulturpolitiske tiltak, som opprettholdt og reproduserte fortolkninger og fortellinger i samfunnet. Men til sist, hevdet Peterson og Carlberg, sto massemediene, og den "...opinionsbildung som sker via dagspress, radio, television, fackpress, veckotidningar och nyhetsbyråer", i en særlig viktig posisjon (1990: 32).

Selve den empiriske medieforskningen i den svenske maktutredningen var imidlertid ikke på høyden med det teoretiske anslaget. Hovedkilden til bokens empiriske observasjoner var, som i den norske maktutredningen 10 år før, en kvantitativ intervjuundersøkelse.

Designet på intervjuundersøkelsen var noe annerledes enn den norske og man inkluderte både offentlige og private informatører i utvalget, slik at sammenligninger mellom kilder og journalisters oppfatninger kunne foretas direkte. Men svarprosentene var tildels lave, og de kvantitative målene skulle først og fremst brukes til å "dokumentere større mønster og samband" het det (1990: 44). En annen viktig delundersøkelse var registrering av aktører i debattsidene til *Dagens Nyheter* og *Svenska Dagbladet*. For øvrig trakk man på en rekke kilder og relevante studier om de svenske mediene hvorav mange var delfinansiert av maktutredningen (f.eks. Hadenius og Weibull 1989, Asp 1986, Furhoff 1986, Erfors 1989, Westerståhl og Johansson 1985).

I følge Petterssons teoretiske hovedperspektiv kunne den analytiske inndelingen av studiet om makt formuleres som fire spørsmål, avhengig av hvor makten befant seg (Pettersson 1989: 119). I tråd med Mathiesens og Eide/Hernes' inndeling skulle medieforskningen studere mediens makt som en diskusjon av 1) makten i mediene, 2) mediens makt, 3) makten mellom medier og andre institusjoner, og 4) makten over mediene. Og ved bruk av distinksjonen til Hernes og Eide mellom mediene som "aktør" og "arena", fikk man i medieforskningens hovedpublikasjon til en tilsynelatende strukturert og effektiv fremstilling. Den fremgikk av kapittel-

Tabell 1.

	Massmedia som AKTÖR	Massmedia som ARENA
Makten inom institutioner	4. Det svenska massmedie-systemet	8. I offentlighetens ljus
Institutioners makt	5. Att tala massmedias språk	9. Jakten på oppmärksamhet
Maktrelasjoner mellom institutioner	6. Massmedias integritet	10. Massmedia i maktspelet
Makten över institutioner	7. Makten över massmedie-systemet	11. Massmedia och medborgarna

inndeling som er gjengitt i tabell 1 (etter Petersson og Carlberg 1990: 38-39, tallene referer til kapitlene i boken).

Oversikten var forbilledlig, men det kan diskuteres hvorvidt empirien kunne gi fyllestgjørende svar på de mange problemstillingene. En av hovedkildene til kapittel 5 om mediens språk og "medielogikken" ble da også boken til Eide og Hernes om mediedramaturgi i norsk helsepolitikk (1987). I stedet for å finne resultater av forskning på svenske forhold, argumenterte man for de analytiske perspektivenes generelle gyldighet. Som i den norske maktutredningen ville man gjerne si litt om alt, og presisjonen i de empiriske maktanalysene ble nødvendigvis mindre.

Det som skilte den svenske maktutredningen sterkest fra den norske var likevel det bevisste forsøket på å ta humanistiske perspektiver med. Og i lys av den senere utviklingen av medieforskningen kan man se dette som en tidlig erkjennelse av behovet for metodologisk mangfold og nødvendigheten av tverrfaglige perspektiver. Boken *Maktens former* (Hirdman 1989) ble en spennende antologi som reflekterte en klar bevissthet om tekstens, språkets og erkjennelsens grunnleggende problem for maktutredningens fortolkninger og analyser. Også antologien *Miljø Media Makt* (Beckman 1990) med sitt fokus på teknologi og nye medier, foregrep diskusjoner som idag ses som en naturlig del av mediefagets forskningsfelt. Med sin vektlegging av fortolkende og institusjonelle perspektiver hadde Olof Peterssons publikasjoner gitt den svenske maktutredningens medieforskning godt albuerom (Petersson 1987). Dette til tross var han kritisk til medieforskningens status i Sverige. Som et ekko av Hernes tidligere kritikk av medieforskningen i Norge hevdet Petersson at...

(m)an kan tala om massmedieforskningens paradox. Å ena sidan är det uppenbart att information, kunskap och massmedia blir en allt viktigare del av de efterindustriella samhällenas vardag. Å andra sidan bidrar medieforskningen allt mindre till förståelsen. Trots mängden av data som insamlats, trots alla rapporter som publicerats, saknas det tillfredsställande svar på de flesta av de centrala frågor som reses av informationssamhällets utveckling. Mediaforskningen har alltmer kommit att sysselsätta sig med ytligheter och perifera ämnen. Ett viktigt skäl till att den etablerade massmediaforskningen vacklar beror på att den står på bristfällig teoretisk grund. (Petersson 1989: 41)

Det lineære kommunikasjonsperspektivet var her stråmannen i Petersson angrep. I stedet for å ta utgangspunkt i mekanikkens og teknologiens metaforer måtte "kommunikasjonens sosiologi", i følge Petersson, bygge på teorier om sosial interaksjon, hvor humanistiske perspektiver på konstruksjon og formidling av "tankebilder" ble integrert (1989: 43). Dermed ga han det inntrykk at heller ikke den svenske maktutredningen klarte å gjennomføre medieforskningen som de ønsket den, noe som kanskje forklarte den sterke tilstedeværelsen av Petersson selv i de mediefaglige publikasjoner. De svenske medieforskerne slapp bare til i delrapportene, og Peterssons assistent i medieforskningen var *journalisten* Ingrid Carlberg.

Norsk medieforskning anno 1999

Et drøyt tiår er gått siden debattene omkring den forrige maktutredningens problemstillinger ebbet ut

og den svenske maktutredningens publikasjoner. De faglige emnene fra sist er fortsatt gyldige og viktige emner: journalistikk, politisk kommunikasjon, medieøkonomi, mediebruk, mediesosialisering, medietikk, mediehistorie. Men nye emner er kommet til, og forskningen er på mange måter fornyet og gjenomsyret av nyere terminologi og teoriutvikling.

Et mediesystem i vill endring

Den forrige maktutredningen hadde partipressen som fokus. Den studerte fenomenet historisk og sa relativt lite om den samtidige situasjon mht. hvordan nye eierforhold og arbeidsforhold i pressen var i ferd med å bli forandret. Og det var i kringkastingen og ikke pressen at endringene først og fremst kom. Her ble utfordringene som NRK og politikere sto overfor i omformuleringen av "public service"-ideologien et sentralt forskningsfelt (Skogerbø 1996, Syvertsen 1992). Tilsvarende foregår nå endringene i skjæringsfeltet mellom fjernsynsteknologien og telematikkfeltet. "Public service"-ideologien gjenfinnes i argumentasjon og forståelse av forholdet mellom teknologi og demokrati og i legitimeringen av statlig intervensjon i, og regulering av, det nasjonale og overnasjonale kommunikasjons- og medieindustrielle marked (Skogerbø 1998, Skogerbø og Storsul 1998). Og med tiltakende konsentrasjon på eiersiden i Norge stilles det spørsmål om hva slags makt og interesser som søkes innfridd av økonomiske og politiske aktører i et stadig mer internasjonalt mediemarked (Østbye 1997).

Den nye flerkanalsituasjonen førte til en oppblomstring av film og fjernsynsstudier i Norge. Her tok forskere fra humanistiske fag i bruk teorier og perspektiver fra kulturstudier og litteraturvitenskap. Bl.a. Jostein Gripsrud fokuserte på forholdet mellom høy og lavkultur og målbar en kritikk av den etablerte elitekultur hvor det populære og den folkelige smak bel oppvurdert. En stor og viktig del av den humanistiske forskningsaktiviteten i mediefeltet siden den forrige maktutredningen ble forøvrig knyttet til film- og fjernsynsstudier gjennom det store KULT-prosjektet "Levende Bilder", som klart signaliserte og befestet den humanistiske medieforskningens nye posisjon (Dahl et al. 1996). Både historiske orienterte forskningsprosjekter og tekstorienterte studier fikk en viktig stimulans som fortsetter å gjøre seg gjeldende i faget. Det nye forskningsprosjektet "Kulturell uorden" representerer et nytt tyngdepunkt i den humanistisk orienterte medieforskningen. Av andre mer samfunnsvitenskapelige forskningssatsninger ved universitetene bør særlig nevnes de internasjonalt orienterte prosjektene knyt-

et til medier, identitet og demokrati i det sørlige Afrika (Rønning 1996), i Baltikum (Høyen 1993) og i Europa, det siste gjennom ARENA programmet (Schlesinger 1995, Slaatta 1997).

Mediefagets praksisfelt og politiske oppdragsgivere fortsetter å prege forskningsagendaen. F.eks er forskning omkring vold i mediene og mediesosialiseringens aspekter i forhold til barn og unge er igjen et prioritert tema (f.eks. Frønes 1998, Erstad 1998, Anden-Papadopoulos og Højjer 1997) og i kjølvannet av verdikommisjonens arbeid er forskere ved Institutt for journalistikk engasjert for å gjøre analyser av nyhetsmedienes etiske dilemmaer. Ellers gjør mediepolitiske aktører og foretak gjør mer enn noen gang bruk av analyser av mediebruk og mediesystemets arbeidsdeling ved hjelp av private målingsinstitutter og forskningsinstitusjoner. Organisasjoner som Norsk Gallup, Markeds og Media Instituttet (MMI), Bedriftsøkonomisk Institutt (BI), Institutt for journalistikk (IJ) og Telenors forskningsavdeling spiller idag en sentral rolle i å fremskaffe data og kunnskap omkring mediebruk og spredning (se f.eks. Futsæther 1998).

Men selv om data og delkunnskap foreligger, mangler ofte overgripende analyser som ser endringer i mediesystem og mediebruk i forhold til økonomiske, kulturelle og politiske endringer eller kontekster. Og mens de store, kvantitative surveydataene er kommet i hendene på opinionsinstituttene, er medieforskningen på univversitetsinstituttene mer vendt mot kvalitative studier og resepsjonsanalytiske forskningsstrategier som vektlegger mediebruk i en videre, sosial kontekst. Metodologisk anbefales gjerne bruk av kombinasjoner av innholdsanalyser, intervjuer, og observasjonsmetoder.

Institusjonaliseringen av mediepolitikken har i kjølvannet av medieutredningen fra 1992 gjennomgått store endringer. Medieavdelingen i Kulturdepartementet ble rustet opp og opprettelsen av Statens medieforvaltning, sammen med en rekke utvalg og råd styrket overvåking og kontroll med ulike sider av mediasamfunnets utvikling. Samtidig førte oppløsningen av kringkastingsmonopolet og telemonopolet til at mye av initiativet og makten i medieutviklingen ble overført til markedet. Gjennom sine eierskapsandeler i ledende foretak fikk imidlertid statlige interesser fremdeles stor mulighet til å påvirke andre markedsaktørers rammebetingelser. Nye mediepolitiske virkemidler og legitimeringsstrategier kan imidlertid komme i konflikt med overnasjonale reguleringer og antiproteksjonistiske avtaler gjennom WTO og EU. Det mediepolitiske handlingsrommets endrete betingelser og grenser er derfor en stadig utfordring for mediefeltets forskere

og har neppe den oppmerksomhet det fortjener (Maartmann-Moe 1994).

Journalistikk og journalisters autonomi og makt

Hovedlinjen fra maktutredningens forskningsdebatt og teoretiske posisjoner gjenfinnes også blant dagens norske medieforskere. Med Martin Eides bok *Nyhetens interesse* (Eide 1992) ble begrepene og modellene til Eide og Hernes om "mediene som arena og aktør" endelig innskrevet i den mediesosiologiske faglitteraturen i Norge. Boka oppsummerte et stort fagfelt og ga en god innføring i ulike posisjoner og argumentasjonsrekker. Empirisk arbeid Eide videre med analyser av partiers informasjonskampanjer og mediestrategier i valgkamp-sammenheng (Eide 1991) og med sin senere vending mot historiske analyser har han utviklet sitt faglige forfatterskap i en ny og interessant retning (Eide 1995). Viljen til å forstå den journalistiske profesjon og nyhetsmedienes form og sosiologi på dens egne premisser fortsetter å prege hans analyser, samtidig som en lesning av Giddens' modernitetsteori i økende grad preger de historiske analyse-nes begrepsapparat (se f.eks. Eide 1997a). I et makt-perspektiv understrekes fortsatt den begrensede makt og autonomi som journalister har og særlig betydningen av journalistikkens forhold til sitt publikum. Imot tradisjonelle oppfatninger og kritiske røster hevder Eide at populærmedienes nyere fokusering på forbrukerjournalistikk er en genre hvor journalistikken gjenvinner sin autonomi og makt i takt med modernitetens refleksive utvikling (Eide 1997b: 36). Ut ifra en mer tekstanalytisk tilnærming har også Terje Hillesund nylig analysert maktaspekter ved nyhetsmedienes funksjon som diskursiv arena for aktørers språkhandlinger (Hillesund 1997, Ekecrantz 1998).

Andre forskere har lagt mer vekt på kildenes økte makt og understreket tapet av journalistisk autonomi i samtidig journalistikk (f.eks. Høyer 1995 og 1998, Allern 1993, 1995 og 1997, Ottosen 1995). Profesjonaliseringen av kildene har vært et påtakelig trekk i den norske offentligheten de siste 20 årene, noe som særlig Sigurd Allern har gjort til sin forskningsagenda (Allern 1997). Gjennom komplekse case-analyser har også Oddgeir Tveiten og Rune Ottosen levert kritiske bidrag til nyhetsjournalistikken med utgangspunkt i norske mediers dekning av internasjonale konflikter (f.eks. Ottosen 1994). Tveiten har i den senere tid arbeidet med et stort prosjekt omkring dekningen av norsk flyktningepolitikk (Tveiten og Førland 1998). I et histo-

risk perspektiv er forholdet mellom utenrikspolitikk og utenriksjournalistikk studert med henblikk på hvordan Norges tilknytning til EU gjennom EØS-avtalen virker inn på forholdet mellom kilder og journalister (Slaatta 1999).

Men bildet av kildenes posisjon i offentligheten må kompletteres med analyser av den direkte informasjonsvirksomheten som avsenderorganisasjoner kontrollerer gjennom reklame, public relations og informasjonskampanjer av ulike slag. Dette blir enda mer aktualisert med utbredelsen av IKT.

IKT (Informasjons- og kommunikasjonsteknologi)

Den siste grenen på forskningsstammen er analyser på nye medier, nå senest forkortet til "IKT" (informasjons- og kommunikasjonsteknologi). Dette emnet utfordrer mediefeltets forskningsagenda på en grunnleggende måte. Den teknologiske utvikling, med digitalisering av mediene og konvergens som følge, utfordrer tradisjonelle medie- og genregrensere med stor betydning for forståelsen og avgrensningen av mediefeltets forskningsobjekt. Den medfølgende reorienteringen mot teknologien, vekker til live et nesten glemt, og nesten selvsagt poeng: At mediernes makt i et samfunn er knyttet til den materielle struktur som nedfeller seg i kommunikasjonsteknologisk infrastruktur. I et historisk perspektiv skaper ny informasjonsteknologi et kontinuerlig imperativ for at stater, bedrifter, organisasjoner og medier må koble seg opp til stadig mer komplekse og tett sammenvevd, internasjonale informasjonsnettverk (se f.eks. Castell 1997). Politisk legitimeres dette gjennom ulik vektlegging av nasjonens sikkerhet, velstand og kulturelle identitet i en fremadskridende modernitetsutvikling. Informasjonsteknologisk utvikling er tett knyttet til den industrielle utvikling i Norge og skaper fra første stund en debatt om statlig intervensjon og ansvar overfor nasjonens økonomiske utvikling (Slagstad 1998).

Men den teknologiske utviklingen forandrer massemediens tradisjonelle rolle drastisk som fortolker og formidler i den nasjonalstatlige offentlighet. Med digitalisering og konvergens sprenge den nasjonale fortolkningsrammen. Mediepolitikk blir samtidig både telepolitikk, samferdselspolitikk, kulturpolitikk, forsvarspolitikk og økonomisk politikk. Som mediepolitikken, er på mange måter medieforskningen i ferd med å miste sitt "objekt". Dette stiller oss overfor nye problemstillinger og metodologiske utfordringer. Medieorganisasjonene i seg selv kan ikke være det primære forskningsobjekt. Medieforskningen må følge de digitale kablene både til bru-

kernes sosiale kontekster og til avsendernes sosiale, organisatoriske og politisk/økonomiske kontekster. I denne situasjonen blir medieforskningens tverrfaglighet et absolutt imperativ. Når medieforskningens teorigrunnlag og metodologiske repertoar utvikles er det med stadig større vekt på betydningen av kommunikasjonens kulturelle, institusjonelle og sosiale kontekst. I denne prosessen problematiseres imidlertid mediene som forskningsobjekt: Medieforskning blir helt eller delvis kulturforskning, livsstilsforskning, etnografi, lingvistikk, semiotikk og kunnskapssosiologi.

Innenfor medieforskningsmiljøene er det særlig Institutt for medier og kommunikasjon i Oslo som har tatt initiativ til forskning og undervisning på IKT. Med etableringen av KTK-nettverket og det nye Intermedia-senteret ved UiO bygges det opp en tverrfaglig forskningsaktivitet på feltet. Men en rekke fagmiljøer utenfor mediefaget selv er også engasjert i denne type forskning, som med ulike utgangspunkt i fag som sosiologi, jus, økonomi, sosialantropologi eller historie belyser den brytningstid vi er inne i. Det ligger en stor utfordring i å forsøke å koordinere kunnskap og forskning på dette feltet inn mot MDUs problemstillinger.

Makt, kultur og estetikk

Betegnende nok er mange medieforskere for tiden engasjert i et vidt, tverrfaglige prosjektet med tittelen "kulturell uorden". Den igangsatte utredning om makt og demokrati i Norge synes i utgangspunktet å ha det motsatte perspektiv: det handler om den politiske og kulturelle ordens stabilitet og det etablerte folkestyrets handlingsrom og handlingsbetingelser. En utfordring i maktutredningens medieforskning kunne i såfall være å skape forbindelser mellom disse to perspektivene.

Makten viser seg i mediene, og låner symboler og ritualer fra historiens og nasjonens kulturelle repertoarer. Politikere utvikler "image", mens statens autoritet fortsatt hviler på rituelle gester og symboler. Maktens estetisering betegner politikens tiltakende vending mot det symbolske og rituelle og antyder et tap av mening og rasjonalitet i de tradisjonelle politiske institusjoner. Medienes fragmenterte virkelighetsfremstilling truer – eller frigjør fra, den etablerte, kulturelle orden, og representerer et viktig element i den postmoderne samfunnsdiagnostikk.

Mediene legger også premisser for estetiske uttrykk, både ved å endre og utvikle de estetiske uttryksmuligheter, bryte opp forbindelsen mellom fiksjon og fakta, og ved å endre formidling og tilgjengelighet i en stadig mer global og digital til-

gjengelig kunststoffentlighet. Samtidkunsten synes å være preget av et eksplosivt uttrykksmangfold samtidig med at en villet og bebudet implosjon i mening, i forhold til kunsten som bevisst meningsbærende ytring, absolutteres som grunnlag for den postmoderne, estetiske erfaring. Det nye, og jakten på det nye, skaper en hypersensitiv kunststoffentlighet, hvor estetiske verdier synes opphevet og estetiske dømmekraft oppløses i markedstilpassede lanseringsstrategier. En tiltakende estetisering av politiske diskurser synes samtidig å være et trekk ved samfunnsutviklingen. Kunstens forhold til det moderne, og avantgardebegrepets betydning i det postmoderne bærer i seg en rekke motsetningstrekk som har konsekvenser for vår forståelse og fortolkning av makt og politikk.

Forskningsimperativer og strategier

Den nye maktutredningens medieforskning må reflektere den endrete kontekst som skapes av 1) samfunnsmessige og teknologiske endringer, 2) forskningsfeltets utvikling siden 80-tallet og 3) mediefagets økende tverrfaglige karakter og endrete posisjon i samfunnsvitenskapelig og humanistisk forskning. Tilbakeblikket på tidligere forsøk på maktutredninger, kan forøvrig oppsummeres i noen sentrale erfaringer. For det første synes det viktig for kvaliteten av forskningen å koordinere mediefeltet i forhold til øvrig forskningsvirksomhet og sikre teoretiske og metodologiske koblinger mellom prosjekter. For det andre synes det som om det metodologiske repertoar bør tenkes vidt, slik at tverrfaglige forskningsstrategier kan gi gode betingelser. For det tredje må det ikke skje igjen at man utelater et humanistisk eller kulturelt perspektiv på makt. Og til sist synes det som om det er viktig ikke å forsøke å si litt om alt. Det kan være bedre å gjøre god forskning på noen få, utvalgte områder.

Innenfor de økonomiske og organisatoriske rammer som medieforskerne blir gitt vil det måtte prioriteres mellom syntetiserende og originaldesignt forskning. Et aspekt som synes lite utforsket er forbindelsen mellom på den ene siden, mediene som infrastruktur for økonomi og markedsorganisering, og på den annen side, mediene som infrastruktur for det politiske og kulturelle, kommunikative rom. En måte å avgrense forskningsstrategier på er dermed å studere spesielt mediens makt over kunnskapsformidling og mediens rolle i etableringen av virkelighetsoppfatninger og selvforståelser i det politisk-økonomiske felt. Her ligger det store utfordringer både mht. teoretiske avklaringer og empiriske analyser. Som medieforskere har vi alltid vært

klar over mediernes dagsordenfunksjon og konstituerende makt overfor opinionens og elitens virkelighetsoppfatninger i kampen om velgerne. Men erkjennelsen av at det økonomiske felt også er preget av denne typen medieproblematikk er av nyere dato. Maktutredningen gir dermed en gylden anledning til å initiere ny og viktig forskning på spillet mellom medier, politikk og økonomi i Norge.

Gjennom å etablere det offentlige, kommunikative rom hvor definisjoner av den samfunnsøkonomiske virkelighet formuleres og formidles, er mediernes kobling til det politisk-økonomiske felt viktig. Også den forrige maktutredningen bekreftet at koblingen mellom foretak og forvaltning var sterk. Men, som påpekt i den etterfølgende kritikken, ble ikke innholdet i denne koblingen, og utslagene og konsekvensene det har for utøvelsen av makt i Norge, tilstrekkelig studert (Nordhaug og Vegglund 1983). Det er en rimelig antakelse at den økonomiske og private sektor har ytterligere øket sin makt i Norge i de senere år. Dersom antakelsen om at politiske diskurser i stigende grad blir "økonomisert", blir det viktig å studere legitimeringsaspektet i denne koblingen og den rollen mediene har i å fortolke og formidle kunnskap mellom aktørene i det politisk-økonomiske system.¹² Mediene er nemlig kontinuerlig knyttet til denne maktforskyvning, både ved å mediere og reproducere fortolkninger og teorier omkring økonomiens forhold til politikken, og ved å bringe økonomisk informasjon og kunnskap til det brede publikum av konsumenter, investorer og velgere. Gjennom mediernes økonomiske nyhets- og kommentarjournalistikk konkurrerer ulike aktører om legitimitet og dominerende posisjoner i det symbolske felt til å definere og fortolke omverden. Mediene spiller derfor en rolle, både i forhold til å koble økonomi og politikk sammen i det offentlige ordskiftet, og ved å inngå i de strategiske overveielser som ligger bak interne maktspill og fortolkningskonflikter i økonomiske foretak og organisasjoner. I forbindelse med senere lederskifter i norsk næringsliv er det ekspemper på at nyhetsmediene er blitt brukt bevisst av makteliter som har villet posisjonere seg og offentlig legitimere sine handlinger når kompliserte beslutninger endringer i bedriftenes ledelse og veivalg skulle tas.

Bildet av mediernes forbindelse til det økonomiske felt kan kompletteres med studier av den økonomiske journalistikkens fremvekst. Siden 70-tallet har særlig medier som Kapital, Økonomisk Rapport, Dagens Næringsliv og Finansavisen (m.fl) gjort seg gjeldende i Norge med pågående økonomisk journalistikk. Den kunnskap i økonomiske transaksjoner, personlige formuer, nettverk og markedsstrategiske

disposisjoner som på denne måten er blitt gjort offentlig, har hatt avgjørende innvirkning på de økonomiske eliters endrete forhold til medier og offentlighet. De har også utvilsomt øket utbredelsen av økonomisk kunnskap, fortolkningsgrammer og informasjon om nasjonens "ve og vel", som har hatt demokratiserende og legitimerende virkninger på forholdet mellom politikk og økonomi innad.

Også arbeidsdelingen i mediesystemet og forbindelsene mellom de ulike mediene er interessant å studere. Et fåtall avismedier og tidsskrifter fremhever seg som særlig viktig formidlere av den "samfunnsøkonomiske virkelighet" til en mindre krets av inneforståtte lesere. Her er også utenlandske medier og magasiner viktige konkurrenter og kilder. Andre mer populære genrer, som f.eks. forbrukerjournalistikk og underholdningsprogrammer i fjernsyn og magasiner henvender seg til andre segmenter og sosiale klasser. Den rene økonomiske forbrukerjournalistikk, hvor forvaltning av vanlige husholdningers private formuer og kapitalinvesteringer behandles, representerer noe nytt på 90-tallet.

Et prosjekt omkring journalistikk og kunnskapsproduksjon i det politisk-økonomiske felt må også ha en resepsjonsanalytisk komponent. Det er viktig å studere nærmere hvordan ulike medier fungerer som symbolsk konstituerende for oppfatninger og opplevelser av markedsmekanismer og markedets inngripen i ulike medborgergruppers hverdagsliv. Mediene formidler informasjon, nyheter og veiledning om både hverdagsøkonomi og samfunnsøkonomi, og fortolker forbindelsen mellom disse. Både den privatøkonomiske og samfunnsøkonomiske kontekst som denne kulturelle formidling av økonomien foregår i, har gjennomgått viktige endringer. Den generelle økonomiske oppgangen i Vesten har over lengere tid endret familieøkonomien og generasjonsregnskapene vesentlig. Diskusjonene omkring privatøkonomienes utvikling preges av tema som nyfattigdom og tilspissing av generasjonskonflikter. Den enkeltes ansvar for egen fremtid synes å bli sterkere fremhevet og begreper som "rente", "kroneverdi" og "oljepris" antar magiske dimensjoner. I løpet av siste år er mediernes rapportering om økonomisk oppgang og nedgang preget av diskusjoner om betydningen av "Asiakrisen" og innføringen av Euro for den nasjonale økonomistyring, renteutvikling og den private husholdningsøkonomiens sårbarhet i en global økonomi.

Det er derfor av interesse å studere mediebruk og resepsjon av økonomisk journalistikk nærmere. Spørsmålet er hvordan ulike medborgergrupper tolker og forstår ulike typer økonomisk stoff og hvilken makt ulike medier kan sies å ha over privatlivets

økonomiske og politiske virkelighetsbilder og handlingsrom. Begreper som informasjonskløfter og kommunikasjonskløfter må kobles til studier av sosiale grupperes sosioøkonomiske livssituasjon.

Til slutt også om den danske maktutredning

Samtidig med den norske maktutredningen er det igangsatt en dansk maktutredning. Det foreligger dermed en mulighet for komparative perspektiver med den danske maktutredningen. Men på grunn av at man i Danmark gjennomførte en større medieutredning så sent som i 1995 er det forventet at man vil begrense aktiviteten på dette felt denne gang.

I Danmark har statlige maktutredninger og sentrale forskningssatsninger hatt mindre betydning for mediefeltets utvikling enn i Sverige og Norge. Her spilte nærheten til kontinental forskning og akademiske diskurser sterkere inn, og en tidlig "lingvistiske vending" ga semiotikk og resepsjonsforskning en sterkere posisjon i Danmark enn i Norge og Sverige. I 1980 nedsatte den daværende danske regjering en "mediekommisjon som fikk i oppgave å gjennomføre en sammenhengende vurdering av utviklingen innen "massemedieområdet" og belyse "...konsekvenserne for samfundet som helhet, den offentlige forvaltning, det private erhvervsliv og for den enkelteborger".¹³ Det bakenforliggende motivet for kommisjonens arbeide lå i behovet for å fremskaffe informasjonsgrunnlag for utformingen av en ny offentlig mediepolitikk. Da "Statsministeriets Medieudvalg" ble opprettet noen år senere fikk det i oppgave å gå videre. Medieutviklingen skapte et kontinuerlig behov for utredninger som kunne instruere mediepolitiske beslutningstakere og danne grunnlag for nye lovforslag.

Medieudvalget skulle særlig se på "fremtidsperspektivene" og "...belyse den teknologiske utvikling med stigende integration mellom forskjellige former for telekommunikation (telefon, data, billedmedier m.v.) og dens konsekvenser for den nasjonale medieutvikling og -politikk i fremtiden." Den overnasjonale utfordringen gjennom EU og andre internasjonale fora ble spesielt nevnt og viktigheten av å se på utviklingen i et hverdagsperspektiv ble også understreket. De elektroniske medier, dagspressen og den journalistiske etterutdanning skulle ha en sentral plass i utvalgets arbeid, og også studier av mediernes økonomi: av reklamens og annonsemarkedenes betydning for forskjellige medietyper, skulle studeres. Flere sentrale danske medieforskere fikk i oppdrag å summere opp teoretiske perspektiver og vise til sentrale forskningsresultater og i alt

ble 12 rapporter publisert av Medieudvalget i 1995. Utredningene var ikke tenkt som originale forskningsbidrag, men som bakgrunnsmateriale for Medieudvalgets mediepolitiske arbeid. Likevel ble mange av utredningene relativt brede diskusjoner med gode analyser. Et eksempel som passer i den hovedlinjen som er diskutert ellers i dette notatet er Stig Hjarvards analyse av nyhetsmediernes rolle i det politiske demokrati.

Hjarvard var opptatt av å studere relevansen av ulike "kommersialiseringstester" i forhold til medieutviklingen i Danmark. Påstanden om det økonomiske feltets pervertering av det politiske systemet ble underbygget gjennom referanser til forskning omkring mediernes politiske økonomi og markedsmekanismenes innvirkning på mediernes innhold og form. Historisk så Hjarvard en positiv utvikling ved medieoffentligheten gjennom det økte tilbud og forbruk av medier i alle samfunnsgrupper. Men i det han kalte "det delte pressesystem" så han faren for utviklingstendenser. For det første at økt oppsplitting av mediesystemet ville gi sensasjonspress og kommersielle nyheter innpass hos stadig større deler av befolkningen, på bekostning av medier som arbeidet med en "public service" eller "omnibus"-forpliktelse over offentlighet og opinionsdannelse. For det andre at gruppen av de som helt falt utenom, de "presseløse", ville øke. Generasjonsforskjellen var likevel den viktigste enkeltfaktor som Hjarvard fant når det gjaldt å forklare variasjon mht. mediebruk. Men rapporten munnet ut i en oppfordring til å sette igang forskning på "...mediernes magt over meningsdannelsen" i forbindelse med en kommende maktutredning (Hjarvard 1995: 79). De øvrige publikasjonene fokuserte på alt fra medborgeres perspektiver på nyhetsformidling, mediesosialisering, avisutvikling, ukeblader og fagpresse, andelen av utenlandske programmer og nyheter på fjernsyn, og de endrede betingelser for allmenkringkasting i Danmark.¹⁴ Dansk medieforskning har siden vært preget av et stort historisk prosjekt og et prosjekt om "den billeskapt virkelighet" hvor humanistiske og samfunnsvitenskapelige perspektiver har vært forenet. Prosjektet går mot sin avslutning, men det planlegges oppfølgingsprosjekter, bl.a. et som i større grad vil ta for seg digitale medier. Et annet nytt prosjekt som så vidt er igangsatt ved København Universitet fokuserer på "Globalisering og medier", noe som også bør være av interesse for den norske maktutredning.

I den innledende notatserie til den nye, danske maktutredningen er det to notater som særlig understreker perspektiver omkring mediernes makt: ett om "mediernes i den politiske process" og ett om

meningsdannelsen.¹⁵ I notatet om mediene i den politiske prosess, anbefales forskning om mediens "...samspill med andre institusjoner og aktører. (og)... om mediernes indflydelse på dagsordenfastsættelsen, på virkelighedsoppfattelser og på dannelsen af politiske holdninger blandt vælgere såvel som blandt andre". I skissen til en forskningsplan nedtones behovet for forskning på eiermakt og mediepolitikk, ut ifra påstanden om at dette er relativt godt belyst. Internettets nye betydning nevnes dog som viktig. Men først og fremst fremheves et institusjonelt perspektiv hvor mediens rolle i beslutningsprosesser og særlig nyhetsmediens rolle studeres. I notatet om meningsdannelse ligger en ambisjon om å kombinere perspektiver og prosjekter fra historie, sosiologi, statsvitenskap, antropologi – og mediefaget. Og det er særlig i forslaget om

å gjennomføre diskursanalytiske og sosialkonstruktivistiske studier at det åpnes for en forbindelse mellom mediefeltet og de statsvitenskapelige studier omkring meningsdannelse. Diskursanalyser tenkes kombinert med kvalitative intervjuer av en rekke aktører, og skal også understøttes av, eller kobles til, en survey omkring meningsdannelse.

I noen henseender tenkes det dermed likt, f.eks. mht hvordan mediefeltet åpner for en tverrfaglig tilnærming til studiet av makt. Men det gjenstår å se om den videre forskning kan åpne for komparative forskningsstrategier og faktisk samarbeid. Uansett vil sammenligninger og kritiske fremstillinger av Nordiske maktstudier i mediefeltet kunne foretas i lys av ettertidens klokskap og nye faghistoriske innsikter – i forbindelse med den neste maktutredning, en gang uti det nye årtusen.

Noter

1. Artikkelen er en forkortet og bearbejdet versjon av mitt "posisjonsnotat" til Makt- og demokratiutredningen, publisert som *Medier, makt og demokrati*, MDUs rapportserie, nr. 6, mai 1999, Oslo: Unipub/Akademika. Artikkelen "Makten og Hernes, i evighet..." i *Norsk Medietidsskrift* 1/97, skrevet sammen med Gunnar Sæbø, går mer i detalj på den historiske fremstillingen av mediefeltets utvikling og har vært utgangspunkt for diskusjonen i avsnitt 2 og 3.
2. De fem forskerne er Øyvind Østerud (leder), Fredrik Engelstad, Siri Meyer, Per Selle, Hege Skjeie.
3. Forskerne har hver for seg presentert programnotater, publisert i Østerud et al. 1999. Det er ellers i skrivende stund publisert 7 såkalte posisjonsnotater fra ulike fagområder i MDUs rapportserie (Unipub, Akademika, Oslo). Se forøvrig MDUs hjemmeside: <http://www.sv.uio.no/mutr>
4. Rokkan hadde selv vært opptatt av medieforskning i Norge. I en innstilling til NAVF ble massemediene beskrevet som et stort og mangfoldig område for samfunnsvitenskapelige forskning hvor viktige felter ennå lå brakk (Torsvik, Rokkan og Holbæk Hansen 1972).
5. Så langt vi har kunnet bringe på det rene ble boken til som et svar på en debatt i *Dagbladet* om mediene som kanal for svake eller sterke interesser. Olsen og hans kolleger fant ut at de hadde tilgang på data som kunne belyse problemstillingen og sydde boken sammen basert på kvantitative data fra Maktutredningens spørreundersøkelse.
6. De første delrapportene forelå i 1976, henholdsvis *Norske journalister: Et gruppeportrett* (Lorentzen

og Høyer 1976) og *Ungdom og massemedier* (Werner 1976) Siden fulgte *Massemediens rolle i opinionsdanningen* (Mathiesen 1977). Delrapporten om "PR virksomhet i Norge" av Svein A. Kjos fra 1975 bør også nevnes selv om prosjektet ble igangsatt ved IPF og bare delvis finansiert av midler fra Maktutredningen.

7. Ideen om mediedramaturgi ble utviklet i tett samarbeid med Martin Eide. Kimen til en dramaturgisk forståelse lå i Hernes artikkel fra 1978. Men det var Eide (1983) som først publiserte empiriske studier av "mediedramaer". I samtale med Hernes, januar 1997 fortalte han hvordan han observerte føljetong-preget i det daglige, og tenkte at det var noe å hente i teorier om klassisk dramaturgi. Han gikk derfor opp i bokhandelen på Blindern, og kjøpte en bok om dramateori. Herfra hentet han distinksjonen mellom karakter- og skjebnedrama, som han lanserte i essayet om mediedramaturgi.
8. I tillegg til Eides tidlige lesning av Habermas syntes inspirasjonen nå å komme fra den fenomenologiske retningen i sosiologien. Viktig for denne inspirasjonen var Rasmussens studieopphold i USA 1983 og hans brede lesning i sosiologisk teori og empiriske nyhetsanalyser som ble dokumentert i hans hovedoppgave (Rasmussen 1986).
9. Sitert etter intervju med G. Hernes Fraværet av Habermas er interessant i en sammenligning av Norge og Danmark. Mens det der utviklet seg en radikal mediekritikk basert på Habermas, fikk den norske medieforskningen ingen tilsvarende utvikling.
10. Eide kom også senere til å forsvare og utdype hvordan bytteteori både empirisk og teoretisk kunne anvendes og kobles til forskning på nyhetsproduks-

- jon og forholdet mellom kilder og journalister. Empirisk i analysene av valgkampen i 1991 (Eide 1991a og 1991b) og teoretisk i *Nyhetens interesse* (Eide 1992).
11. Den institusjonelle siden av medietriangelet har mye til felles med begrepet "symbolic complexes" hos Gans hvor koblingen mellom aktører og et politisk tema utgjør institusjonell kontekster innenfor nasjonens enhet (Gans 1980: 19).
 12. Slike studier er igangsatt i Europa, bl.a. Sverige og Storbritannia, hvor både produksjonssiden og resepsjonssiden av mediediskurser i det politisk-økonomiske felt er studert (se Gavin 1998, Lindhoff og Mårtensson 1998).
 13. Sitater og oversikt over publikasjoner er hentet fra Statsministeriets Medieudvalgs hjemmeside http://www.imv.aau.dk/smu/om_udv.html.
 14. Rapportene var, i alfabetisk rekkefølge: Andersen, Ole E.: *Medieudbud og medieforbruk i Danmark*, Drotner, Kirsten: *Mediedannelse: Bro eller barriere – om barn og unges mediebruk*. Hjarvard, Stig: *Nyhedsmediernes rolle i det politiske demokrati*. Jantzen, Christian og Jørgen Stigel: *Reklamen i dansk landsdækkende TV*. Jensen, Jens F.: *Multimedier og teknologiutvikling*. Jensen, Klaus Bruhn: *Borgerlige ord, mottagerens perspektiv på nyhedsmediene i den demokratiske proces*. Neimanas, Robert: *Aviserne og den teknologiske utvikling*. Poulsen, Ib: *Radioen som public service medie*. Povlsen, Karen Klitgaard: *Organisering af hverdagsliv og livsstil. Ugeblade, magasiner og fagblade*. Schrøder, Kim: *Danskerne og mediene – dagligdag og demokrati*. Sepstrup, Preben: *Udenlandsk TV. Udenlandske TV-kanaler og TV-programmer i det danske medielandskab*. Søndergaard, Henrik: *Public service i dansk fjernsyn. Begreber, status og scenarier*.
 15. se <http://www.ps.au.dk/magtutredningen/htm>

Litteratur

- Allern, Sigurd (1997) *Når kildene byr opp til dans*. Oslo: Pax.
- Andén-Papadopoulos, Kari & Højjer, Birgitta (1997) *Våldsamma nyheter*. Stockholm/Stehag: Brutus Østlings Bokförlag Symposion.
- Berg, Ole (1978) *Hvor demokratisk? Et essay om det norske politiske system*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bruhn Jensen, Klaus (1991) When is Meaning? Communication Theory, Pragmatism, and Mass Media Reception, i Anderson, J. (red) *Communication Yearbook*, Vol 14, Newbury Park: Sage.
- Dahl, Hans F. (1986a) Humaniora mot massemedia: Den nye kulturkløften, *Samtiden* 95(3), 49-53.
- Dahl, Hans F. (1986b) Er pressen udemokratisk? i *Nytt norsk tidsskrift* 3(4), 3-13.
- Dahl, Hans F. et al. (1996) *Kinoens mørke, fjernsynets lys*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Eide, Martin (1983) *Massemedia – en politisk konfliktarena? En sosiologisk analyse av politikeres forhold til media*. Bergen: Universitet i Bergen, Institutt for sosiologi, (Hovedoppgave).
- Eide, Martin (1984) ... *Etter det vi forstår på politisk hold*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eide, Martin & Rasmussen, Terje (1985) Kildene, makten og æren, *Nytt Norsk Tidsskrift*, 2(4), 36-43.
- Eide, Martin & Gudmund Hernes (1987) *Død og pine! Om massemedia og helsepolitikk*. Oslo: FAFO.
- Eide, Martin (1991a) *Medievalkamp*. Oslo: Tano.
- Eide, Martin (1991b) Strategic Action and the Sociology of News, i Rønning, Helge & Lundby, Knut (red) (1991) *Media and Communication. Readings in Methodology, History and Culture*. Oslo: Universitetsforlaget, 151-158.
- Eide, Martin (1992) *Nyhetens interesse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eide, Martin (1997a) A New Kind of Newspaper? Understanding a Popularization Process, *Media, Culture and Society*, 19(2), 173-183.
- Eide, Martin (1997b) Popularisering som frisetting. Tilfellet Verdens Gang, *Norsk Medietidsskrift*, 2, 25 –37.
- Ekercrantz, Jan (1998) Collective Textual Action, *Nordicom-Information*, 1-2, Göteborg: Nordicom.
- Erstad, O. (1998) Den offentlige angst – Betraktninger om statlige initiativ mot vold i bildemediene, *Norsk medietidsskrift*, 2.
- Frønes, Ivar & Haldar, Marit (red) (1998) *Digital barn-dom*. Oslo: ad Notam.
- Futsæter, Knut-Arne (1998) Fragmentering av medielandskapet og oppsplitting av publikum, *Norsk medietidsskrift*, 1.
- Gans, Herbert (1980) *Deciding what's News*. New York: Vintage Books.
- Gavin, Neil T. (red) (1998) *The Economy, Media and Public Knowledge*. London: Leicester.
- Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Gitlin, Todd (1980) *The Whole World is Watching – Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Goffman, E. (1974) *Frame Analysis: An Essay in the Organization of Experience*. New York: Harper and Row.
- Habermas, Jürgen (1972) *Borgerlig offentlighet*. Oslo: Gyldendal.
- Hall, S. et al. (1978) *Policing the Crisis, Mugging, the State, and Law and Order*. London: Macmillan Press.
- Halse, Ketil Jarl (1975) *Journalisten som strateg*. Bergen: NAVF's sekretariat for mediaforskning, (Stensil nr. 8).
- Held, D. (1995) *Democracy and the Global Order*. Cambridge: Polity Press.
- Hernes, Gudmund (1975) *Makt og avmakt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hernes, Gudmund (1978) Det mediavridde samfunn, i Hernes, Gudmund (red) *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hernes, Gudmund (red) (1978) *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget

- Hernes, Gudmund (1984a) Media: Struktur, vridning, drama, *Nytt Norsk Tidsskrift* (1)1, 38-58.
- Hernes, Gudmund (1984b) Medievridning som medieføljetong, *Nytt Norsk Tidsskrift*, 1(3), 70-71.
- Hillesund, Terje (1997) Aktører, talehandlingar og nyhetsdramaturgi: Avisene som handlingsmedium. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Hjarvard, Stig (1995) *Nyhedsmediernes rolle i det politiske demokrati*. København: Medicutvalget.
- Høyer, Svennik et. al. (1993) (red) *Towards a Civic Society: The Baltic Media's Long Road to Freedom*. Tartu: Nota Baltica Ltd.
- Høyer, Svennik (1995) *Pressen mellom teknologi og samfunn. Norske og internasjonale perspektiver på pressehistorien fra Gutenberg til vår tid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjos, Svein A. (1975) *PR-virksomhet i Norge*. Oslo: Institutt for presseforskning (Stensil nr. 26).
- Klausen, Arne Martin (1986) *Med Dagbladet til tabloid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lindhoff, Håkan & Mårtenson, Bo (1998) Stat, marknad kris. Nyhetsjournalistik om økonomi under 1990-tallet og 1930-tallet, *Nordicom-Information*, 1-2, Göteborg: Nordicom.
- Lorentzen, Pål E. & Svennik Høyer (1976) *Norske journalister. Et gruppeportrett. Første rapport fra en undersøkelse om det redaksjonelle personellet i norske massemedier*. Oslo: Institutt for presseforskning (Stensil nr. 41).
- Mathiesen, Kjell Olav (1977) *Massemediens rolle i opinionsdanningen*. Oslo: Institutt for presseforskning (Stensil nr. 48).
- Mathiesen, Thomas (1986) *Makt og medier. En innføring i mediesosiologi*. Oslo: Pax.
- Mjøset, Lars (1992) *Kontroverser i norsk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Maartmann-Moe, E. (1994) Multimedie-industrien i 1990-åra: strukturelle endringer og nye programformat, *Norsk Medietidsskrift*, 2.
- Nordhaug, O. & Veggeland, N. (1983) *Makt i Norge; Hva gikk galt med Maktutredningen*, Oslo: Fagbokforlaget.
- NOU 1987: 23 *Om prioriteringer i helsevesenet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU 1982:3 *Maktutredningen. Sluttrapport*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU 1982:30 *Maktutredningen. Rapporten om massemedier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU 1986:19 *Informasjonskriser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, Johan P. (red) (1980) *Meninger og makt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, Johan P. og Harald Sætren (1980) *Medier, eliter og menigmann*, i Olsen, Johan P. (red) (1980) *Meninger og makt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ottosen, Rune (1994) *Mediestrategier og fiendebilder i internasjonale konflikter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ottosen, Rune (1995) *Fra fjærpenn til internett*, Oslo: Tanum.
- Petersson, Olof & Carlberg, Ingrid (1990) *Makten över tanken*. Stockholm: Carlssons.
- Petersson, Olof (1989) *Makten i det öppna samhället*. Stockholm: Carlssons.
- Reinton, Per Olav (1984) Kildenes tyranni, *Nytt Norsk Tidsskrift*, 1(4), 21-32.
- Rokkan, Stein (1987) *Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rønning, Helge (1996) Democracy, Civil Society and the Media in Africa in the 90s, in Slaatta, Tore: *Media and the Transition of Collective Identities*, Oslo: Universitetet i Oslo, (IMK Media Report no. 18).
- Schlesinger, Philip (1995) *Europeanisation and the Media: National Identity and the Public Sphere*. Oslo: ARENA/NFR (ARENA Working Paper No. 7/1995).
- Skjervheim, Hans (1985) Den nye medieideologien, *Nytt Norsk Tidsskrift*, 2(1).
- Skjervheim, Hans (1986) Den klassiske journalistikken og den nye medieideologien, *Nytt Norsk Tidsskrift*, (3)1.
- Skogerbø, Eli (1996) *Privatising the Public Interest*. Oslo: Universitetet i Oslo (IMK Media Report No. 20).
- Skogerbø, Eli (1998) Konvergens mellom telekommunikasjon og kringkasting. Kultur og mediepolitiske utfordringer, *Nordicom-Information*, 1-2.
- Skogerbø, Eli & Storsul, Tanja (1998) National Compromises and Transnational Alliances: The Battle of Universal Service Regulations in Europé. Oslo: NFR (ARENA Working Paper, 11/98).
- Slaatta, Tore (1999) *Europeanisation and the Norwegian News Media: Political Discourse in the Transnational Political Field*. Oslo: Oslo: Unipub/Akademika (University of Oslo (IMK report 36).
- Slaatta, T. (1999) *Medier, makt og demokrati*, MDUs rapportserie, nr. 6, mai 1999).
- Slaatta, T. & Sæbø, G. (1997) Makten og Hernes, i evighet ... , *Norsk Medietidsskrift*, 1.
- Syvtersen, T. (1992) *Public Television in Transition. Levende bilder*, 5, Oslo: NAVF
- Sundt Mortensen, M. (1978) Propaganda – informasjon – presse, *Samtiden*, 4, 193-214.
- Werner, Anita (1972) *Barn og fjernsyn. Fritidssystemer, flytteønsker og yrkesplaner blant skoleelever i Finnmark før og etter innføringen av fjernsyn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Werner, Anita (1975) *Massemediens makt over publikum*. Oslo: Universitetet i Oslo: Institutt for presseforskning (Stensil nr. 37).
- Werner, Anita (red) (1976) *Ungdom og massemedier. En studie til belysning av massemediens rolle i overføringen av kunnskaper og holdninger fra samfunnet til nye generasjoner*. Oslo: Institutt for presseforskning (Stensil nr. 47).
- Østbye, H. (1996) Små medier og store eiere, *Norsk Medietidsskrift*, 2.
- Østerud, Ø. et al. (1999) *Mot en ny maktutredning*. Oslo: ad Notam Gyldendal.